

ГИ РАЗБИРАМЕ ЛИ МЕТАПОРАКИТЕ?

Апстракт: Јакобсон izdelува шест учесници во комуникацискиот чин (и според тоа шест функции на јазикот како средство за комуникација): испраќач на пораката, примач на пораката, порака, референт на пораката (контекст), код, медиум – канал, средство преку кое се пренесува (симболично, знаковно) оформената порака (Jakobson 1960). Како што се гледа, централен сегмент во вака претставениот чин на комуникација е пораката, чие пренесување е всушност и цел на секој комуникациски акт. Секоја порака пренесува значење. Информира за референтите во стварноста. Во теоријата на Јакобсон, посебно не се izdelува значењето на пораката, а се подразбира денотативното значење на секоја порака, содржано во нејзината референцијална карактеристика. Прагматиката се занимава со значењето во контекстот, т.н. „intended meaning of speaker“ (она значење што било во намерата на говорителот). Тоа се разликува од буквалното значење, од лингвистички оформеното, кодирано во јазичните единици значење на пораката, на пр. БЕБЕ САЕМ (примерот е според Yule 2010) значи дека се работи за саем за производи наменети за бебиња, а не за саем на бебиња. Истражувачите на комуникацијата (организациските контексти на комуникацијата) одат уште подалеку. Ги истражуваат пораките што се содржат помеѓу редовите на она што експлицитно го кажуваме или пишуваме. Тие започнуваат да го употребуваат терминот метапорака. Метапораките ги доведуваат во врска со целата на комуникацијата, времето во кое се изрекува пораката и релациите кои постојат меѓу учесниците во комуникацијата. Во трудот, преку примери за метапораки проследени во соодветната литература и извлечени од сопственото искуство, ќе се обидеме да дадеме дефиниција на поимот метапорака, како и да го пронајдеме местото на овој поим во дисциплините што ја проучуваат комуникацијата од различни аспекти, меѓу кои спаѓа и јазикот.

Клучни зборови: порака, метапорака, комуникација, учесници во комуникацијата, значење.

Пред да се потрудиме да одговориме на прашањето што го поставивме, да го дефинираме поимот метапорака. Пораката е еден од шесте чинители во еден комуникациски акт, според Р. Јакобсон. За метапорака почнува да се зборува дури кога лингвистиката започнува посериозно да се занимава со значењето, особено со значењето во контекст, што спаѓа во доменот на прагматиката како наука.

Според некои извори², терминот метапорака прв го воведува адвокат – Џерард Ниренберг (Gerard Nierenberg) во својата книга „The Art of Negotiating“, во 1995 година, означувајќи ги со него „оние пораки што се содржат помеѓу редовите на она што експлицитно го кажуваме или пишуваме“. Метапораките тој ги доведува во врска

¹Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, violeta.nikolovska@ugd.edu.mk

²Како наш извор за информации искористивме страница од Википедија (<http://en.wikipedia.org/wiki/Metamessage> 25 06 2014). Се работи за учебници по организациска комуникација, која е поддисциплина на пошироките студии за комуникација. Оваа област има свои корени во областите на бизнис информација, бизнис комуникација и раните студии на масовна / јавна комуникација. Се занимава со улогата на комуникацијата во организациски контексти.

со целта на комуникацијата, времето во кое се изрекува пораката, како и со релациите кои постојат меѓу учесниците во комуникацијата.

Сето ова спаѓа во доменот на прагматиката. Терминот метапорака го сретнавме и кај широко познатата Дебора Танен (Deborah Tannen), во нејзината книга – национален бестселер во Америка – „You just don’t understand“ („Ти едноставно не разбираш“)³. Дебора Танен е професор по лингвистика, која особено се занимава со комуникацијата меѓу мажите и жените како претставници на различни полови. Според неа, уште во детството, момчињата и девојчињата усвојуваат различни пристапи кон јазикот и комуникацијата, таа го употребува дури и терминот „genderlects“ (во наш слободен превод – „родолекти“). Во комуникацијата меѓу тие два „спротивставени“ пола, кои го зборуваат истиот јазик, а не се разбираат, од клучно значење е поимот метапорака. Терминот метапорака Танен го презема од Грегори Бејтсон (Gregory Bateson).

За подобро да разбереме што е се подразбира под овој термин, ќе приведеме неколку примери за метапораки од Д. Танен. Првиот пример е во врска со нудењето помош некому за некоја работа. Во случаите кога постои извесна асиметрија меѓу учесниците во настанот, давањето помош го става едниот учесник во надредена позиција во однос на другиот. Танен, повикувајќи се на терминологијата што ја употребува Грегори Бејтсон, предлага давањето помош да го разгледуваме како порака – очигледно значење на чинот на помагањето. Сепак, истовремено, чинот на помагање испраќа метапораки во врска со односите на лицата инволвирани во чинот, нивните ставови во однос на она што го кажуваат или прават односот кон лицата на кои го кажуваат или прават она што се смета за помош. Имено, давањето помош може да биде проследено со една метапорака: „Јас се сметам за покомпетентен од тебе“. Секако, секое давање на помош не мора да е проследено со ваква метапорака, и токму ова го наведува Бејтсон, да бара „mood signals“ / „сигнали на расположението“ (термин кој го користел пред терминот метапорака). Бејтсон истражувал на кој начин, преку каков сигнал на расположение на една личност, пораките (subordinate messages) се интерпретираат сериозно, шеговито, саркастично, како пријателски гест, акт на агресија итн. Без големо истражување, како сигнали на расположението можеме да наведеме вербални и невербални сигнали. Посебно се за истражување вербалните сигнали. Тука би ги споменале *демек, као* (разговорно), *просто, едноставно*. Би

³Tannen 1990.

требало да се истражат повеќето од партикулите за тоа какво влијание имаат врз формирањето на метапораката. Тука секако би требало да се обрне внимание и на формите за минато неопределено време кога се употребени со модално значење. Сепак, доминантни средства за оформувањето на метапораката се паралингвистичките како што се интонацијата и ритмот на зборувањето, и невербалните средства: мимиките, гестовите, „јазикот на телото“. Всушност тука се отвора друго прашање, прашање за искреноста на пораката. Искрената порака може да има значење меѓу редови, но прашање е дали содржи метапорака и каква може да биде таа. Еве еден пример за искрена комуникација. Разговараат двајца колеги: „- Како си? – Страшно, знаеш ме преместија на друго работно место, веќе четири месеци трпам секако малтретирање. – Само четири? Па ти си во привилегираните.“ Во последната реплика, буквалното значење не е еднакво со реалното значење на пораката. Значењето е имплицитно, се чита меѓу редови – сите трпиме, дури и подолго од тебе. Дали е ова метапораката? Пред да одговориме, да се обидеме да најдеме уште некои карактеристики на метапораките. Метапораката е врамувачка порака, порака - рамка на она што буквално се кажува. Според ова, значењето „сите трпиме, дури и подолго од тебе“ од примерот што го приведевме би било пример за метапорака.

Реалното разоткривање на метапоракитене мора да биде само преку сигналите што ги бара Бејтсон и кои погоре ги споменавме, разоткривањето на метапораката многу често се должи на нашето искуство за ситуациите во кои комуницираме. На пример, вработен во фирма треба да земе одредена задача, но состанокот се веќе одржал и тој ѝ се обраќа на „љубезната“ секретарка на шефот со барање таа да посредува. Секретарката, многу љубезно му објаснува дека состанокот завршил, дека многу ѝ е жал, дека списокот е направен и е кај шефот. Никаков обид да ја преземе обврската и да искомунцира со шефот во врска со задачата. Вработениот ја чита пораката и си вели: „Не сака да ми помогне“, па директно комуницира со шефот и ја добива задачата. Зад сета љубезност и насмевка што се читаат буквално од текстот, излегува една голема нељубезност и некооперативност. Прочитаната метапорака е „не сака да ми помогне“.

Понекогаш пак, самата ситуација, на пр. хиерархискиот однос меѓу учесниците во комуникативниот чин (што е особено појава во фирмите и институциите), може да доведе до недоразбирање. На пр. гест што е сочувствителен и полн со разбирање од страна на шефот може да се протолкува сосема спротивно. Ќе го приведеме примерот

што го дава Д. Танен. Директорот на една фирма сочувствувал со вработените во врска со нивните ниски плати и на еден состанок, искрено и загрижено разговарал со нив. Неговата порака била: се согласил дека со нивните плати тешко ќе можат да го одржуваат семејството; тој ги предложил, за таа ситуација, двете можности како да се реши проблемот: вработените да се дообразуваат за да дојдат до повисока плата или да побараат некаква друга работа. Вработените овој говор на директорот не го разбрале како искрен и сочувствителен, туку како заканувачки. Кон ова секако придонел фактот што директорот не бил на исто хиерархиско ниво со нив во таа институција. Метапораката („сочувствувам со вас и сакам да ви помогнам“, или барем искреноста во неа), била погрешно разбрана. Од ова произлегува дека има фактори кои што помагаат да се разберат метапораките (кои Бејтсон ги има наречено сигнали), но има и фактори кои оневозможуваат правилно да се разберат метапораките. Она што понекогаш нè оневозможува правилно да „прочитаеме“ една порака, е она што во претходниот случај ни помогна правилно да ја „прочитаеме“ пораката на секретарката: искуството кое се преточило во предрасуди. Предрасудата е „директорите ретко се грижат искрено за своите вработени, тие се грижат за својот профит“. Ваквите недоразбирања обично се случуваат кога имаме асиметрични комуникации, комуникации со учесници во различни хиерархиски односи меѓу нив. Искуството и предрасудите родени од него се фактори кои влијаат позитивно, но и негативно во разбирањето на пораките, т.е. во читањето на метапораките.

Според Д. Танен, метапораките ја врамуваат конверзацијата, токму онака како што една рамка на слика претставува контекст за објектите во вградената слика (Tannen 1991: 33). „Метапоракитеви овозможуваат како да интерпретирате што ви кажува некој преку идентификување на активностите што тој ги прави: дали се работи за расправија или за муабетење, дали е тоа помагање, советување или карање? Истовремено, тие ви овозможуваат да знаете во каква позиција се става тој што ви зборува и во каква позиција ве става вас“ (Tannen 1990: 33).

Дебора Танен дава одличен пример за метапорака раскажувајќи една случка. Авторката имала тетка, подолго време вдовица, со која била блиска и разговарала. Во една прилика, таа ѝ раскажала за својот пријател, заљубен во неа, со кого се гледала кога имала 17 години. Една вечер, таа излегла без него, со пријатели. Кога се вратила дома, нејзиниот тогашен пријател ја побарал, и откако таа му раскажала за вечерта, тој ја прашал: „Како беше облечена?“ На крајот на приказната, тетка ѝ се расплакала и

искоментирала: „Знаеш ли колку години има поминато откако никој не ме прашал што сум имала облечено?“

Дебора Танен приказната ја завршува со следниот заклучок: разменувањето на релативно неважни детали од секојдневниот живот праќа метапорака на грижа и пријателство во кое има висок степен на разбирање на еден со друг.

За постоењето на метапороките можеби не сме свесни, но тие нè тераат да се радуваме или да се растажуваме.

Како што можеме да видиме, метапороките се надјазични, надлингвистички. Тие се над она што го кажуваме со зборови. Тоа се чувства, ставови, емоции. Грижа. Желба за помош. Потценување. Чувство на самодоволност. Нив не ги добиваме во јазичната порака, туку ги читаме од јазичната порака. Тоа ги разликува од значењето што се чита од контекстот, кое е предмет на изучување во прагматиката, како на пр. значењето дека некој не можел без Бранкица, бидејќи многу се приврзал за неа, во реченицата: *Сега Бранкица стана неговата утринскашолја млеко*⁴. Оваа реченица, буквално прочитана е бесмислена. Но за оној што знае дека тој кому Бранкица му станала утринскашолја млеко, не може без таа шолја млеко да го започне денот, јасна му е улогата на Бранкица во животот на таа личност. Информацијата ја добил од физичкиот контекст (повеќе за прагматиката и за значењето што се изведува од контекстот в. Yule 1996). Тоа е прагматиката која го проучува значењето кое произлегува од контекстот.

Некои метапороки ги разбираме, некои не ги разбираме. Некои метапороки ги разбираме свесно, некои несвесно. Но во секој случај, за да се разбереме, треба да се познаваме. Токму тоа запознавање меѓу два различни света (на мажите и на жените) е предмет на истражување на Д. Танен (Tannen 1990).

Од аспект на оној што зборува, метапороката е врамувачка, таа е мотивациската рамка на јазичната порака. Оној што ја слуша пораката, треба, од своја страна, од јазичната порака и од познавањето на околностите и на личноста што ја испраќа пораката, да ја прочита метапороката. Иако на овој начин, изучувањето на метапороките влегува во областа на прагматиката, метапороката е и над прагматиката,

⁴Примерот е преземен од Ivić(1990: 213), во поглавјето каде зборува за почетоците на прагматиката како наука и за проблематиката на конверзацијата.

над откривањето на метафоричните пораки, или едноставно контекстуално јасните пораки.

Метапораките се навистина мета-пораки. Над-јазични, над-лингвистички. Тоа се мотивите кои ја врамуваат пораката, тоа се пораките што ги читаме од јазичните пораки, кои не се просто соопштение, туку навлегуваат во доменот на психологијата и философијата. Веројатно и затоа тие најпрвин беа откриени во овие науки.

SUMMARY

A meta-message is a framing message, a message - frame of what is literally being said. Understanding a meta-message is often due to our experience of the situations in which we communicate. We may not be aware of the existence of a meta-message, but they make us happy or sad. Meta-messages are supra-language, supralinguistic. They are more than what we say in words. We do not get these in a language message, but we read them from the language message. From the perspective of the speaker, a meta-message is framing, it is the motivational framework of a language message. The person who hears the message should, knowing the circumstances and the person sending the message, understand the meta-message. Meta-messages are the motives that frame the message, those are messages that we read from the messages. Therefore they enter the domain of psychology and philosophy.

Литература

1. Ivić Milka 1990: *Pravci u lingvistici*. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
2. Jakobson Roman 1960: "Closing Statement: Linguistics and Poetics" in: *Style in Language* (ed. Thomas Sebeok), MIT Press, CambridgeMassachusetts.
3. Tannen Deborah 1986:*That's Not What I Meant! How Conversational Style Makes or Breaks Your Relations with Others*. William Morrow, New York.
4. Tannen Deborah 1990: *You just don't understand. Women and men in Conversation*. Ballantine books, New York.
5. Yule George2010: *The study of Language* (fourth edition).Cambridge University Press, New York.
6. <http://en.wikipedia.org/wiki/Metamessage> 25 06 2014

